

Ticaretin Mekânı, Dönüşümün İzleri: İzmir Kemeraltı'nda Bir Depo Yapısı

Aygül Uçar¹

Zeynep Özkan Tekneci²

Hasan Uçar³

Özet

Bu çalışma, İzmir'in tarihsel ticaret merkezi olan Kemeraltı'nda yer alan ve günümüzde işlevini yitirmiş bir depo yapısının mimari özelliklerini, geçirdiği dönüşümleri ve restitüsyon olanaklarını incelemeyi amaçlamaktadır. Yemişçiler Çarşısı içinde konumlanan yapı, Kemeraltı'nın 17. yüzyıldan itibaren gelişen ticari dokusu içerisinde şekillenen depolama işlevli yapılar arasında değerlendirilmektedir. Yapının inşa tarihine ilişkin doğrudan bir belge bulunmamasıyla birlikte, inşa malzemesi, plan kurgusu ve cephe özellikleri ile çevresindeki benzer yapılar dikkate alındığında, 19. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiş olması muhtemel görünmektedir.

Çalışmada, yapının günümüze ulaşan mimari izleri, raspa çalışmaları sırasında ortaya çıkan bulgular ve arşiv belgeleri birlikte ele alınmıştır. Bu veriler doğrultusunda, yapının iki ana döneme ait izler taşıdığı tespit edilmiştir. Birinci dönemde, zemin ve birinci katın bütüncül bir depo mekânı olarak kurgulandığı, ahşap döşemenin demir sütun ve putrellerle taşındığı anlaşılmaktadır. İkinci dönemde ise, 1975 yılında gerçekleştirilen müdahalelerle yapının işlevinin değiştirildiği, zemin katın perde duvarlarla bölünerek beş ayrı dükkâna dönüştürüldüğü görülmektedir. Bu süreçte, cephe açıklıkları genişletilmiş, betonarme ve tuğla malzemeli ekler yapılmış ve yapının özgün mekânsal kurgusunda önemli değişiklikler meydana gelmiştir.

- 1 Doç.Dr. Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Sanatı Anabilim Dalı; E-Mail: aygul.ucar@ege.edu.tr; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6399-970X>
- 2 Arş. Gör. Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü; E-Mail: zeynep.ozkan.tekneci@ege.edu.tr; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7394-3542>
- 3 Doç.Dr. Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü; E-Mail: hasan.ucar@ege.edu.tr; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7443-5715>

Yangın sonrası büyük ölçüde tahrip olan yapının, buna karşın restitüsyonuna olanak sağlayacak ölçüde özgün veriler taşıdığı anlaşılmaktadır. Yapının özgün mimari kimliğini esas alan bir restorasyon ve yeniden kullanım yaklaşımının, hem yapının fiziksel sürekliliğini sağlaması hem de Kemeraltı'nın tarihsel ticaret dokusuna katkı sunması açısından önemli olduğu değerlendirilmektedir.

The Place of Trade, Traces of Transformation: A Warehouse Building in Kemeraltı

This study examines the architectural characteristics, transformation process, and restitution potential of a former warehouse building located in Kemeraltı, İzmir's historic commercial center. Situated within the Yemişçiler Çarşısı area, the building is evaluated as part of the storage-oriented commercial structures that developed alongside the expansion of trade activities in Kemeraltı. Although no inscription or direct document indicating the construction date has been identified, an assessment based on building materials, plan typology, façade design, and comparisons with neighboring structures suggests that the building was most likely constructed in the second half of the nineteenth century.

The research is based on an integrated evaluation of physical traces observed during scraping works, archival documents, and existing architectural remains. These data indicate that the building preserves evidence from two distinct phases. In the first phase, the structure functioned as a warehouse with a unified spatial organization, where the ground and upper floors were connected by a wooden floor system supported by iron columns and girders. In the second phase, interventions carried out in 1975 resulted in a functional transformation. During this period, the ground floor was subdivided into five separate retail units by means of partition walls, façade openings were enlarged, and new brick and reinforced concrete additions were introduced, significantly altering the original spatial configuration.

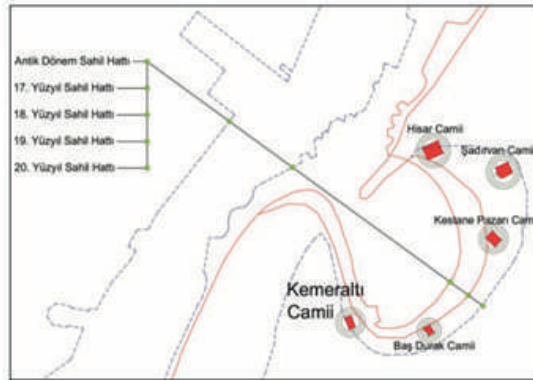
Although the building suffered severe damage following a fire, the surviving architectural traces and archival data provide sufficient information for a restitution proposal. In this context, a restoration and adaptive reuse project grounded in the building's original architectural character is considered essential for ensuring its physical continuity and for sustaining the historical commercial identity of the Kemeraltı district.

1. TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİNDE KEMERALTI

Eski dönemlerden günümüze birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan İzmir, tarihsel süreçte önemli bir liman kenti niteliği kazanmıştır. 1425 yılında Osmanlı İmparatorluğu'na bağlanan İzmir, 15. yüzyıl başından 17.

yüzyıl başına dek küçük ölçekli bir bölgesel ticaret merkezi konumundadır (Neumann ve Tamdoğan, 2008: 62). Kent, İpek Yolu'nun önemini yitirmesiyle 17. yüzyıl başlarından itibaren Sakız, Çeşme, Kuşadası gibi Batı Anadolu'nun çeşitli liman kentleriyle birlikte daha geniş ölçekli bir ticaret merkezi olarak ön plana çıkmıştır. Akdeniz, Kızıldeniz ve Karadeniz'in denizcilik bölgeleri arasındaki konumu ile imparatorluğun iç kesimlerini kıyı bölgelerine bağlayan geniş hinterlandı, İzmir'e diğer liman kentleri arasında ayrıcalıklı bir konum kazandıran etkenlerdir (Tekeli, 1992). 17. yüzyıl ortalarından itibaren, yurt dışından gelen gemilerin Ege'deki diğer limanlara uğramadan doğrudan İzmir'e yönelmeleri, bu limanların gümrük gelirlerinde belirgin bir düşüşe yol açmıştır. Gümrük gelirleri azalan birçok Sakızlı tüccar, 18. yüzyılda İzmir'e göç etmiş ve bu durum kentteki Rum nüfusunun artmasına sebep olmuştur. 18. ve 19. yüzyıllara damgasını vuran Sanayi Devrimi ile birlikte tarımda makineleşme, teknolojik yenilikler ve buhar gücünün yaygınlaşması nüfusun kentlerde yoğunlaşmasına yol açmış; İzmir de bu süreçten etkilenmiştir. Avrupalıların sömürge arayışları sonucunda, 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı-Avrupa ticaretinin yaygınlaşması, başta Fransa olmak üzere İngiltere ve Hollanda'dan gelenlerin İzmir'e yerleşmesini beraberinde getirmiş (Frangakis-Syrett, 2008: 36); kent, çeşitli ülkelerden gelen bu grupların yerleşik ticaret ve yaşam çevreleri oluşturdukları kozmopolit bir merkez hâline gelmiştir (Kuyulu Ersoy, 2003:37).

17. yüzyılda ticaretin hızla gelişmeye başlaması, limanın hemen gerisindeki Kemeraltı'nın önemini artırmıştır. Kentin fiziki görünümü yeni ihtiyaçlar doğrultusunda değişirken, bu değişim iç liman sınırlarını oluşturan bugünkü Kemeraltı yayının üzerine 17. yüzyıl boyunca inşa edilen camilerle hissedilir hale gelmiştir. Bu camiler Anafartalar Caddesi başta olmak üzere iç liman boyunca peş peşe uzanmaktadır (Ersoy, 1991). Anafartalar Caddesi'ne deniz tarafından girildiğinde karşılaşılan ilk cami Kemeraltı Camisi olup, bunu Başdurak Camisi, Kestane Pazarı Camisi, Şadırvan Camisi ve Hisar Camisi takip etmektedir (Fot. 1). Bu yayın çevresi de zamanla hanlar, ticari işlevli yapılar ve konutlarla dolmuş, geleneksel kent dokusu bütünlenmiştir.

Fot. 1. Kemeraltı'ndaki camilerin konumu (Taşkaya Dönmez, 2012)

17. yüzyıl sonlarında İzmir'de meydana gelen birçok deprem ve yangın, kentte ciddi hasarlara yol açmıştır. 10 Temmuz 1688 günü yaşanan depremde körfezdeki kale ve çevre yapıların dörtte üçü yıkılmıştır (Beyru, 2000: 17). 1688 depreminde Türk mahallelerinin büyük ölçüde zarar gördüğü; depremi izleyen yangınla birlikte Avrupalıların yerleşik olduğu mahallenin tamamen yandığı ve bu afetler sonucunda şehrin yarısının yok olduğu bilinmektedir. Bu süreçte, on yedi camiden yalnızca üçü ayakta kalmış, kent büyük yaralar almıştır (Kuban, 2001) Bölgenin ticari açıdan taşıdığı önem, yaşanan yıkımlara rağmen kentin aynı konumda yeniden inşa edilmesinin temel nedenidir (Goffman, 2003).

18. yüzyılın başlarından itibaren İzmir, ticari anlamda tekrar ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde ticaretin temelini oluşturan iç limanın dolmaya başladığı, söz konusu dolgu alan üzerinde yapılaşmanın başladığı ve ticari faaliyetlerin yoğunlaştığı alanların giderek genişlediği anlaşılmaktadır (Ersoy, 1991: 9). Yüzyılın sonlarına doğru bu dolgu alanları üzerinde *Yemişçiler Çarşısı* olarak adlandırılan bir ticari bölgenin oluştuğu bilinmektedir (Atay, 2003: 53). Bu yüzyılda ithal edilen mallar arasında kumaş, kahve, şeker, çivit ve kırmızı boya ilk sıralarda yer alırken (Frangakis-Syrett, 2008: 173-228); ihraç edilen mallar arasında ise tiftik ipliği, ipek, pamuk, pamuk ipliği ve yün başı çekmiş, bu ürünleri buğday, yalancı safran, zeytinyağı, mum, şimşir, üzüm, incir, kuru meyve, şarap gibi ürünler izlemiştir. Artan ticaret hacmi, söz konusu malların depolanacağı alanlara duyulan gereksinimi ortaya çıkarmıştır (Ünal, 2015: 106). Bu ihtiyaç doğrultusunda Yemişçiler Çarşısı, özellikle Avrupa'nın talep ettiği incir, üzüm gibi kuru tarım ürünlerinin depolandığı ve işlendiği bir bölge olarak gelişmiştir. Buradaki yapılaşmanın başlangıçta üzeri ahşap örtülü arasta benzeri yapılar ve Yemiş Çarşısı Sokak'a bakan küçük dükkanlar şeklinde olduğu bilinmektedir. 1922

yangını sonrasında İzmir'in ticaret hayatı duraklamış; 1950'li yıllardan sonra ise Yemişçiler Çarşısı'nda büro kullanımları ortaya çıkmaya başlamış, bunu perakende ve küçük ölçekli toptan ticaret kullanımları takip etmiştir. Bu değişimler büyük bina kütlelerinin yapısal özelliklerinin bozulmasına ve bazı yapıların özgününden uzaklaşmasına neden olmuştur. Günümüzde ise ticaret hayatı Fevzipaşa Bulvarı gibi büyük caddeler üzerine inşa edilen modern binalara ve büyük alışveriş merkezlerine kaymıştır.

2. DEPO YAPISI

Yapı, İzmir İli, Konak İlçesi, Konak Mahallesi'nde, 863 Sokak ile 864 Sokak'ın kesişiminde bulunmaktadır (Fot. 2). Yemişçiler Çarşısı olarak adlandırılan bölge içinde yer alan yapının kuzeyinde iki, doğusunda ise üç katlı betonarme yapılar yer almaktadır. Yapının batısında Cambaz Han, güneyinde ise Hamdi Dalan Sabunhanesi konumlanmıştır. Depo yapısı, cephe tasarımı açısından bu iki yapıyla benzer özellikler taşımaktadır.

Fot. 2. Yapının konumu (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 3 Boyutlu Kent Rehberi)

863 Sokak ile 864 Sokak'a cephe veren kâgir yapı, zemin kat üzerine tek katlı olarak inşa edilmiştir. Beden duvarları kaba yonu taş, moloz taş ve tuğla malzeme ile inşa edilen yapının, üzerinin beşik çatıyla örtülü olduğu anlaşılmakla birlikte, çatı günümüze ulaşmamıştır. Günümüzde harap durumda bulunan yapının güney ve batı duvarlarında görülen derin çatlaklar ve ayrılmalar gibi bozulmalar yapıyı riskli hale getirmiştir. Bu nedenle, yapının ön cephesine metal bir koruma perdesi eklenmiştir.

Yapının 864 Sokak'a bakan güney cephesinin zemin katında, beş adet dükkân açıklığı yer almaktadır (Fot. 3). Üst katta cephenin batı aksına kaydırılmış bir balkon ile daha üst kotta konumlanan beş adet pencere bulunmaktadır. Balkon ile pencereler arasındaki kot farkı, bu bölümde

bir batır kat olabileceği izlenimi uyandırmaktadır. Cephe boyunca, belirli aralıklarla demir kılıçlamalar bulunduğu gözlemlenmektedir.

Fot. 3. Yapının güney cephesinden genel bir görünüm

Birinci kattaki balkon, dökme demirden beş adet konsolla taşınmaktadır. “S” kıvrımlı forma sahip olan ve bitkisel süslemelerle bezeli bu konsolların, üst kısmı meander motifli bir bordürle hareketlendirilmiştir. Bu konsol tipine, İzmir’in pek çok semtindeki benzer nitelikteki yapılarda ve konutlarda sıkça rastlanmaktadır. İzmir için karakteristik özellik taşıyan bu konsolların, yerel üretim ürünü olduğu düşünülmektedir (Erpi, 1987, 200). Betonarme zeminli balkon, demir korkulukla çevrelenmiştir. Balkona erişimi sağlayan kapı dikey dikdörtgen formlu olmakla birlikte, dökülen sıvaların altında taş söveli ve yuvarlak kemerli bir açıklığın bulunduğu dikkati çekmektedir.

Üst sırada beş adet pencere yer almaktadır. Bunlardan ikisi cephenin batı aksına, üçü ise doğu aksına çekilmiştir. Pencerele, yaklaşık kare formlu olup, sövelerle çerçevelenmiş ve çift kanatlı demir kepenklerle düzenlenmiştir. Cepheye dikkatlice bakıldığında, söz konusu pencerelerin hemen altında, birinci kat hizasında sonradan kapatılmış olduğu anlaşılan pencerelere ait izler seçilmektedir. Ayrıca zemin katta batıdan doğuya doğru birinci, üçüncü ve dördüncü pencerelerin altında taş söve parçaları dikkati çekmektedir.

Çatı, cephe ile birleştiği noktada profilli bir silme ve bunun üzerinde yer alan taş malzemeli tek sıra bir saçakla vurgulanmıştır. Günümüze ulaşan kiremit kalıntıları, çatının Marsilya tipi kiremitlerle örtülü olduğunu göstermektedir.

Yapının 863 Sokak’a bakan cephesi batı cephesidir (Fot. 4). Bu cephede zemin katta ortada bir kapı açıklığı, bunun iki yanında ise birer pencere yer almaktadır. Kapı açıklığı günümüzde gazbeton ile kapatılmış olup, açıklığın

etrafı taş sövelerle çevrilidir (Fot. 5). Sövelerin üzerine oturtulan lentonun orta bölümü, kilit taşı görünümüyle vurgulanmıştır.

Birinci katta, zemin kat açıklıklarıyla aynı aks üzerinde konumlanan üç adet pencere bulunmaktadır. Cephede yer alan tüm pencereler taş söveli olup çift kanatlı kepenklere sahiptir.

Fot. 4.5. Yapının Batı cephesinden genel bir görünüm ve kapatılan giriş açıklığı

Kuzey cephe, yanındaki 5 ve 6 numaralı parsellerle komşudur. Parseller arasında dar bir boşluk oluşmuş olup bu alana sonraki dönemlerde betonarme eklerin yapılması ve alanın sınırlı genişliğe sahip olması nedeniyle zemin kattaki açıklıklar dışarıdan algılanamamaktadır (Fot. 6). Cephenin birinci katında beş adet pencere açıklığı ile cepheye sonraki dönemlerde eklenmiş olan lavabo ve tuvaletlere ait duvar yüzeyleri görülmektedir (Fot. 7). Pencereler, yapının diğer cephelerindeki pencere açıklıklarıyla benzer özelliktedir. Yaklaşık kare formulu pencereler, çift kanatlı demir kepenklerle düzenlenmiştir. Cephe yüzeyinde kılıçlamaların varlığı dikkati çeker.

Bu cephe duvarına eklenen ıslak hacimler, güney cephede yer alan balkonla aynı eksen üzerine denk gelmektedir. Üst kotta sınırlı bir bölümü görülebilen tuvalet duvarları, tuğla malzeme ile inşa edilmiş olup üzeri güneyden kuzeye doğru hafif eğim yapan beton bir örtüyle kapatılmıştır (Fot. 8). Doğu, batı ve kuzey duvarlarının orta bölümlerinde, küçük birer havalandırma penceresi mevcuttur. Tek kanatlı açılır-kapanır pencereler, ahşap doğramalıdır.

Fot. 6,7,8. Yapının kuzey cephesinden görünüm

Yapı 26.02.2010 tarihinde meydana gelen bir yangın sonucunda ciddi ölçüde zarar görmüş; birkaç iz dışında döşemeler ve çatı tamamen yok olmuştur. Yangın sırasında döşemelerin de yanmasıyla, yapı iki katı da içten algılanır hale gelmiştir.

Yapının içine girildiğinde demir sütunlar ile bu sütunları birbirlerine ve duvarlardaki yığma payelere bağlayan demir putreller dikkat çekmektedir (Fot. 9,10). Yapının sonraki bir döneminde, demir sütunların aralarının perde duvarlarla kapatılarak, bağımsız mekânlar oluşturulduğu anlaşılmaktadır.

Fot. 9. Batı cepheden doğu yönüne bakış

Fot. 10. Doğu cepheden batı yönünde bakış

Parselin en doğusunda yer alan mekâna (Z01), 863 Sokak üzerindeki demir kepenkli bir açıklık aracılığıyla ulaşılmaktadır. Bu mekânın içinde moloz yığınları ve demir malzemeler bulunmaktadır. Zemin, gri rengin hâkim olduğu karo mozaik (terazzo) döşeme ile kaplı olup mekânın

kuzeybatı köşesinde, zemine yönelik araştırma amacıyla bir sondaj açıldığı görülmektedir.

Mekânın güney cephesinin zemin katında, geniş bir açıklık bulunmaktadır. Açıklığın hemen üzerinde, yan yana iki adet tuğla malzemeli hafifletme kemerinin olduğu görülmektedir. Bunların üst kısmında kapatılmış pencere açıklıkları ve onların da üzerinde ise tuğla malzemeli, basık kemerli pencere açıklıkları yer almaktadır. Kâgir duvarda, yer yer ahşap hatılların kullanıldığı gözlemlenmektedir.

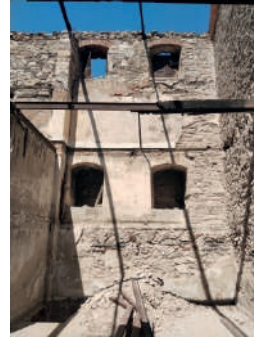
Doğu cephe, bitişik nizam yapılaşmadan dolayı sağır durumdadır. Duvarın orta eksenini boyunca yatay yönde sıralanan boşluklar görülmektedir. Bu boşluklar, katlar arasını belirleyen döşemeye ait kirişlerin oturtulduğu yuvalar olarak değerlendirilmektedir (Fot. 11). Ayrıca, doğu-batı yönünde uzanan iki adet demir putrelin, döşeme sisteminin taşıyıcılığını desteklemek amacıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu cephenin kuzey bölümünde, tuğla ile kapatılmış giriş boşluklarının varlığı dikkat çeker. Söz konusu izler, burada bir asma kat olduğunu akla getirmektedir.

Kuzey cephede zemin katta ve birinci katta ikişer adet olmak üzere toplam dört basık kemerli pencere açıklığı bulunmaktadır (Fot. 12). Bu pencerelerin arasında ise pencere açıklıklarıyla aynı aks üzerinde konumlanan ve sonradan kapatılmış ikişer adet pencere izi seçilebilmektedir.

Batı cephede, demir sütunların arasının perde duvarlarla kapatılarak bağımsız bir mekâna dönüştürüldüğü anlaşılmakla birlikte, günümüzde bu duvarların yıkıldığı ve yan mekâna geçiş sağlandığı görülmektedir (Fot. 13). Sütunlar kuzey-güney ve doğu-batı doğrultusunda uzanan demir putrellerle birbirine bağlanmıştır.

Fot. 11. Z01 mekânının doğu cephesi

Fot. 12. Z01 mekânının kuzey cephesi

Fot. 13. Z01 mekânının batı cephesi

Güneyde yer alan geniş açıklıktan ulaşılan Z02 mekanının zemini, gri tonların hâkim olduğu karo mozaik (terazzo) ile kaplıdır. Dükkâna giriş sağlayan bu açıklığın hemen üzerinde, tuğla malzemeli basık bir kemer dikkat çeker. Bu kemerin hemen üstünde, kapatılmış bir pencere açıklığının izler seçilmektedir. Daha üst seviyede ise basık kemerli bir pencere açıklığı daha yer almaktadır.

Kuzey cephe sağırdır. Bu cephede zemin kat ile birinci kat arasında ve ikinci katta asma kat seviyesinde, ahşap döşemeye ait kiriş boşlukları vardır. Ancak yapının geçirdiği yangın sonucunda, kirişler yok olmuştur. Doğu ve batı cephelerde, demir sütunların arasında kalan orta alan açık bırakılmış, diğer alanlar ise perde duvarlarla kapatılmıştır.

Güneyde, 864 Sokak üzerindeki açıklıktan girilen Z03 mekânının zemini seramik kaplıdır. 864 Sokak'a cephe veren dükkân açıklığının hemen üzerinde, tuğla malzemeli basık bir kemer görülmektedir. Bu kemerin

hemen üzerinde, kapatılmış bir pencere açıklığına ait izler dikkat çeker. Demir sütunlar arasında yer alan açıklık aracılığıyla, yandaki mekâna geçiş sağlanmaktadır.

Mekânsal özellikleri bakımından yapıdaki en hareketli bölüm Z04'tür. Bu mekâna giriş yapıdaki diğer mekânlarda olduğu gibi, 864 Sokak üzerindeki açıklıktan sağlanmaktadır. Zemini seramik kaplı olup krem ve bordo renkli seramikler dama tahtası görünümünde döşenmiştir. Mekânının güneybatısında bir gözlem çukuru bulunmaktadır.

Girişin hemen üzerinde tuğla malzemeli basık bir kemer olduğu dikkat çeker. Bu kemer dükkân açıklığı sebebiyle kesintiye uğramıştır. Bunun hemen üzerinde ise 864 Sokak'taki balkona çıkışı sağlayan bir kapı bulunur. Günümüzde dikey dikdörtgen formulu olan kapıya dikkatlice bakıldığında, özgünde bu açıklığın daha geniş olduğu anlaşılmaktadır. Açıklığın üzerinde tuğla malzemeli basık bir kemer yer almaktadır. Kemerin oturduğu sövelerden batıdaki, bu cepheden görülebilmektedir.

Z04 mekanının kuzey cephesinde, düşey doğrultuda üst üste yerleştirilmiş dört adet açıklık bulunmaktadır. Bunlardan ikisi zemin kat, diğer ikisi ise birinci kat seviyesinde konumlanmıştır. Zemin katta alt sırada bir kapı açıklığı, üstte ise bir pencere açıklığı yer almaktadır. Her iki açıklık da tuğla malzemeli birer basık kemere sahiptir. Kapı, yapının arka bölümünde oluşan asimetrik ve dar bir alana geçişi sağlar. Üstte yer alan pencere açıklığının, sonradan kapı işlevi kazandırılarak, arkasındaki betonarme alana geçişin sağlandığı anlaşılmaktadır. Bu alanda betonarme eklerle bir ara kat oluşturulduğu görülmektedir. Depolama amaçlı kullanıldığı düşünülen bu alanın, daha sonraki bir dönemde yıkıldığı anlaşılmaktadır.

Kuzey cephenin birinci kat seviyesinde de iki açıklık mevcuttur. Bunlardan alttaki bir kapı, üstteki ise pencere açıklığıdır. Kapı açıklığı günümüzde dikey dikdörtgen şekillidir. Açıklık dikkatlice incelendiğinde, batı tarafının örülerek daraltıldığı anlaşılmaktadır. Bu açıklıktan girildiğinde, tuvalet ve lavabo olarak kullanıldığı anlaşılan ıslak hacimlere ulaşılır. Bu birimlerin duvarları tuğla malzeme ile örülmüştür. Yan yana üç birimden oluşan bu düzenlemede, ortadaki mekânın lavabo, iki yandaki mekânların ise birer tuvalet kabini olarak işlev gördüğü değerlendirilmektedir. Ancak mekân içinde bulunan moloz yığınları, tuvalet taşı ya da deliğinin gözlemlenmesini engellemektedir. Her üç mekânda da üst seviyede, küçük ölçekli birer havalandırma penceresi bulunmaktadır. Ahşap doğramalı bu pencereler, tek kanatlı ve açılır-kapanır niteliktedir.

Z05 mekânının köşede konumlanması, hem 863 hem de 864 Sokak'tan cephe almasına neden olmuştur. Güney ve batı cephelerden girişi bulunan mekânın zemini seramik kaplıdır. Mekânın sonraki bir dönemde "L" formulu bir perde duvarla bölündüğü ve alt ile üst katlar için ayrı kullanım alanlarının oluşturulduğu anlaşılmaktadır.

Güney cephede zemin katta bir dükkân açıklığı, birinci kat seviyesinde ise basık kemerli iki pencere yer almaktadır. Doğu cephede, demir sütunların arasının perde duvarla kapatılmış olduğu, ortadaki perde duvarın ise yakın dönemde kaldırıldığı görülmektedir. Duvarların üst seviyesinde, kat ayrımını tanımlayan demir putreller dikkat çeker.

Kuzey cephede, batıdan doğuya doğru yükselen bir merdivene ait izler görülmektedir. Merdivenin altında, yatay dikdörtgen formulu bir niş mevcuttur. Merdiven izinin üst kotunda, kapatılmış basık kemerli bir pencere açıklığı dikkat çeker. Pencere açıklığının tuğla malzeme ile kapatıldığı anlaşılmaktadır. Birinci kat seviyesinde ise, iki adet basık kemerli pencere bulunmaktadır.

Batı cephede, zemin katta ortada bir giriş açıklığı, bunun iki yanında ise birer pencere yer almaktadır. Üst katta alt kat açıklıklarıyla aynı aksta, birer adet olmak üzere toplam üç pencere bulunmaktadır (Fot. 14). Zemin katta da merdivene ait izler görülmektedir. Girişin hemen kuzeyinden başlayan merdiven, kuzeybatıda küçük bir sahanlık oluşturduktan sonra, doğu yönünde üst kata doğru yönelmektedir. Cephe duvarının güney tarafında, zemin kat ile birinci katı birbirinden ayıran ahşap döşemeye ait, yan yana dizilmiş giriş boşlukları görülmektedir. Bu cephenin batı duvarından başlayan ve mekânın ortasına doğru "L" formulu uzanan bir perde duvar görülmektedir. Söz konusu perde duvarın, batı girişini mekândan ayırması, iki katın birbirinden bağımsız kullanıma sahip olduğunu düşündürmektedir (Fot. 15). Nitekim, batıdaki girişten girildiğinde, bu perde duvar sayesinde alt katla doğrudan bir ilişki kurulmadan üst kata çıkılmakta; güneydeki girişten erişilen zemin kattaki mekân ise ayrı ve bağımsız bir birime dönüşmektedir.

Fot. 14,15. Z05 mekânının batı cephesi

Yapının çatısı geçirdiği yangın sonucunda yok olmuştur. Ancak günümüzde doğu ve batı cephelerde izlenen üçgen formulu çatı izleri, yapının beşik çatı ile örtülü olabileceğine işaret etmektedir.

3. RESTİTÜSYON ÖNERİSİ

Yapının inşa tarihine ilişkin herhangi bir kitabe, yazılı bilgi ya da belgeye ulaşılamamıştır. Bununla birlikte yapı, inşa malzemesi, süsleme özellikleri ve plan tasarımı açısından Kemeraltı'nda yer alan pek çok ticaret yapısıyla benzerlik göstermekte ve ortak bir mimari geleneği yansıtmaktadır. Bu bölgede yer alan yapıların çoğu 19. yüzyıl ile 20. yüzyıl başlarına tarihlendirilmektedir. Yapının hemen karşı köşesinde bulunan Cambaz Han (Ersoy, 1991: 73) ve Hamdi Dalan Sabunhanesi 19. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir. Bu bağlamda, 226 ada 4 parselde yer alan ve çalışmamızın konusunu oluşturan yapının da çevresindeki yapılarla benzer şekilde, 19. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiş olması muhtemeldir.

Yapıya ilişkin en somut veriler, Charles Edward Goad tarafından hazırlanan İzmir sigorta planlarında yer almaktadır (Atay, 1998: 60). Renkler ve semboller aracılığıyla yapı türlerinin ayırt edildiği bu planlarda, kırmızı renk taş ya da tuğla malzemeden inşa edilmiş yapıları, sarı renk ise ahşap yapıları ifade etmektedir. 226 ada 4 parselde yer alan yapı, bu planda Keresteciler Sokak ile Ali Paşa Caddesi'nin kesiştiği köşede, Kremer & C'ye ait bir depo olarak kaydedilmiştir (Fot. 16). Yapının bulunduğu parsel kırmızı renkle gösterilmiş olup ön kısımda küçük bir alan sarı renk ile işaretlenmiştir. Kütle üzerinde "VE" ile "T" harfleri ve "2" rakamı yer almaktadır. Parsele tam oturan ana binanın taş malzemeli olduğu, sarı renkle gösterilen bölümün ise ahşap bir çıkıntıya karşılık geldiği anlaşılmaktadır. Nitekim bu bölümde günümüzde de ahşap malzemeli bir çıkıntı görülebilmektedir. Plan üzerindeki

“2” rakamı ile yapının kat sayısı gösterilmiştir. “VF” kısaltması ise, Goad planlarında demir panjur (*Volets en Fer*) bulunan açıklıkları ifade etmek için kullanılmıştır. Bu veriler birlikte değerlendirildiğinde, 1905 tarihli sigorta planında gösterilen yapı ile günümüzde mevcut olan yapının aynı yapı olduğunu söylemek mümkündür.

Fot. 16. 1905 tarihli İzmir sigorta planında parselin konumu

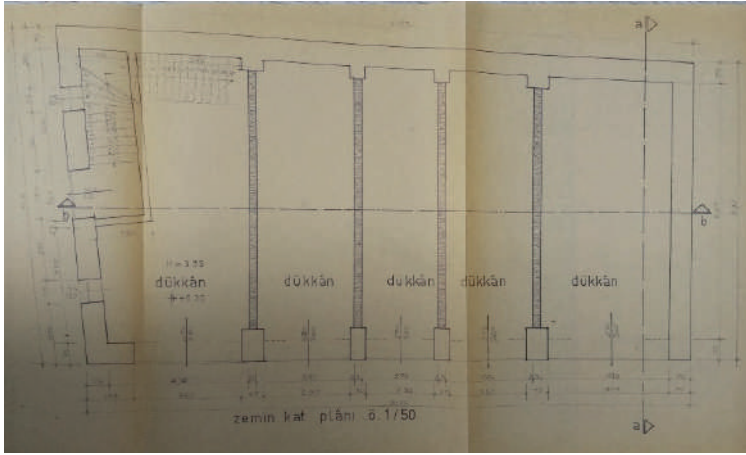
Goad planında *Kremer* olarak olarak geçen isim, en erken 1876 tarihli tüccarlar listesinde *Kramer* olarak görülmektedir (Berber, 2008: 51). Bununla birlikte bu listede Kramer ve ortaklarının Maltas Zak(s)on Pasajı'nda faaliyet gösterdiği belirtilmektedir.

Konak Belediyesi Arşivi'nde yer alan yapı dosyası incelendiğinde, bazı bilgi ve planlara ulaşılmıştır. Buna göre, Bohor Yeroşalmi, 27.09.1973 tarihinde 226 ada 4 parseldeki yapının ön cephesinde değişiklik yapmak ve mevcut kapı açıklıklarını genişletmek amacıyla Konak Belediyesi'ne bir dilekçe ile başvurmuştur. Söz konusu dilekçeye istinaden düzenlenen tamirat ruhsatında, “2 katlı deponun zemin katında, 864 Sokak'a bakan cephesinde yeniden yapılacak kapıların yanlarına kolon ve betonlu girişler yapılacaktır” ibaresi yer almaktadır.

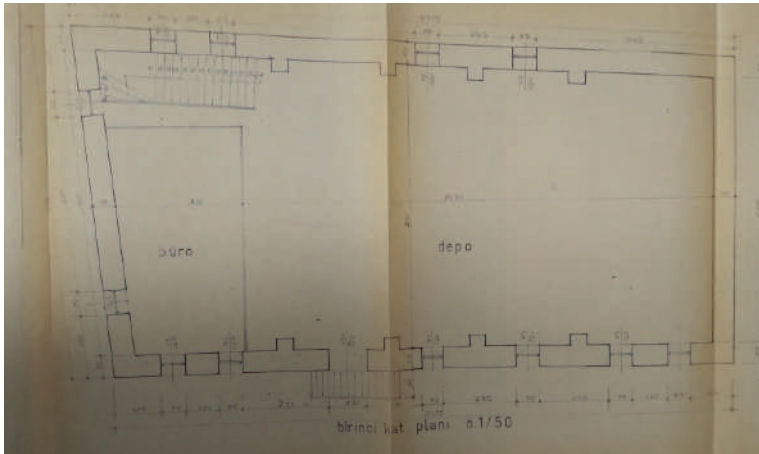
18.09.1974 tarihinde Kemal AKPAK adına, yapının dahili (zemin kat) tadilatı için fenni mesuliyet ve sürveyanlık belgesi düzenlenmiştir. 25.02 1975 tarihinde ise tadilat projesi, inşaat ruhsatı ve yapı kullanma izin belgeleri hazırlanmıştır. İnşaat ruhsatı üzerinde, tadilatların tamamlandığına ilişkin bir not da yer almaktadır. Bu durum, projenin yapının tadilat sonrasındaki durumunu yansıttığını göstermektedir. Projeye göre, zemin katta beş adet dükkân oluşturulmuştur (Fot. 17). Üst katta ise depo işlevli mekân bir bütün olarak düzenlenmiş olup, güneybatıda bir bölüm büro olarak

gösterilmiştir (Fot. 18). Üst kata erişim, batı cephedeki kapıdan girildikten sonra, güneyden kuzeye doğru başlayan ve ardından batıdan doğuya doğru yönelerek yükselen merdivenler aracılığıyla sağlanmıştır.

Ancak planlarda bazı eksiklerin bulunduğu görülmektedir. Örneğin yapının kuzeyinde, zemin katta yer alan ve özgün olduğu anlaşılan bahçe açıklığı, bunun üzerindeki birinci kat girişi ve hemen aynı akstaki birinci kat pencere açıklığı plana yansıtılmamıştır. Ayrıca, kuzey cephenin doğusundaki özgün iki pencere açıklığı da planlarda yer almamaktadır.

Fot. 17. Yapının zemin kat planı

Fot.18. Yapının birinci kat planı

Yapı T.C. Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 20.06.1981 tarih ve A-2954 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillenmiştir. Ayrıca Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 05.11.1999 tarih ve 660 sayılı ilke kararı doğrultusunda, sivil mimari niteliği taşıyan yapının koruma grubu 2 (iki) olarak belirlenmiştir. Yapı 26.02.2010 yılında büyük bir yangın geçirerek harap duruma gelmiştir.

Arşiv bilgileri değerlendirildiğinde, yapıda 1975 yılında işlev değişikliğine gidildiği anlaşılmaktadır. Özgünde depo olarak inşa edilen yapının, bu tarihte zemin katında tadilat yapılmış ve bu katta beş ayrı dükkân kullanımı oluşturulmuştur. Yeni kullanım doğrultusunda, ıslak hacim ve müştemilat ihtiyaçlarının sağlanabilmesi için yapının birinci katına ek yapılmış ve bazı açıklıkların boyutları değiştirilmiştir. Bu müdahaleler sonucunda, yapının özgün hali ve günümüzdeki durumu arasında belirgin farklılıkların olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu değişiklikler, parsel içindeki yapı kütlelerinin dönüşümü ve mekân organizasyonunun yeniden düzenlenmesi olmak üzere iki ana başlıkta değerlendirilebilir. Yapının geçmişten günümüze taşıdığı izler ve arşiv belgeleri birlikte ele alındığında, yapının iki farklı dönemin izlerini taşıdığı ortaya çıkmaktadır.

Birinci dönemde, yapının parsel içindeki konumu ve temel kütlesi ortaya çıkmıştır. Zemin+1 katlı olarak inşa edilen yapı, bulunduğu alanın depolama işlevli gelişimine uygun biçimde tasarlanmıştır. Bu işlev 1905 Sigorta Planı'ndan da açıkça görülmektedir.

Neredeyse parsele tam oturacak şekilde inşa edilen kâgir yapının beden duvarları taş, tuğla ve yer yer ahşap malzeme kullanılarak yığma sistemle oluşturulmuştur. Zemin kat ile üst kat, demir sütunlar üzerine oturtulan putrellerin taşıdığı ahşap bir döşeme ile birbirinden ayrılmıştır. Bu dönemde, zemin katta demir sütunların aralarının boş olduğu ve mekânın tek, bütüncül bir hacim olarak kurgulandığı düşünülmektedir (Plan1). Birinci katın da zemin kat gibi büyük ve bütüncül bir mekân niteliği taşıdığı anlaşılmaktadır (Plan 2).

Yapının güney (Fot. 19,20), doğu ve kuzey (Fot. 21,22,23) cephelerindeki beden duvarları üzerinde çok sayıda kapatılmış pencere açıklığının olduğu dikkat çekmektedir. Yapının havalandırılmasını sağlamak ve depolanacak ürünlerin daha uzun süre korunması amacıyla başlangıçta çok sayıda pencere açıklığının faydalı olacağı düşünülmüş olsa da inşaat sırasında bu düşünceden vazgeçilmiş olmalıdır. Raspa çalışmaları sonrasında duvar yüzeylerinde ortaya çıkan izler bu cephede çok sayıda kapatılmış pencere açıklığının bulunduğunu doğrulamaktadır. Büyük olasılıkla, inşaatın erken aşamasında pencere açıklıkları oluşturulmuş; ancak üst katta daha fazla

kullanım alanı elde edebilmek amacıyla kat yüksekliğinin artırılmasına karar verilmiştir. Bu doğrultuda, aynı inşa malzemesi kullanılarak pencere açıklıkları doldurulmuş, ardından daha üst kotta söveli yeni pencere açıklıkları açılmıştır. Bu değerlendirmeler doğrultusunda, pencere açıklıklarının kapatılmasına yönelik müdahalenin yapım süreci devam ederken gerçekleştirildiği sonucuna varılmaktadır. İlk bakışta, pencere açıklıklarının sonradan kapatılmış olabileceği düşüncesi akla gelse de kapatılmış pencereler dikkatli biçimde incelendiğinde, bu açıklıkların doldurulmasında kullanılan malzemenin beden duvarlarında kullanılan malzeme ile aynı olduğu, ayrıca bağlayıcı harcın da benzer nitelikte olduğu görülmektedir. Bu malzeme ve harç benzerliği, pencere açıklıklarının kapatılmasına yönelik müdahalenin yapım süreci sırasında gerçekleştirildiğine işaret etmektedir. Öte yandan, yapının mevcut pencere açıklıkları incelendiğinde, bu açıklıkların taş sövelerle kuşatıldığı ve önlerine demir kepenkler eklendiği görülmektedir. Sokaktan algılanması güç olan ve bitişik nizam yapılaşma gösteren kuzey cephedeki pencerelerde dahi bu uygulamanın geçerli olması dikkat çekicidir. Buna karşın, kapatılmış pencere açıklıklarında söve izlerine rastlanmamaktadır. Eğer bu pencereler özgününde açık olsaydı, benzer biçimde taş sövelerle düzenlenmesi beklenirdi.

Bu durumda, pencere açıklıklarının çok yüksek kotta kalacağı düşünülebilir. Ancak kullanılacak birkaç basamaklı portatif bir merdiven yardımıyla bu pencerelere ulaşım rahatlıkla sağlanmış olmalıdır. Yapının yakın çevresinde yer alan çok sayıda yapıda (Fot.24,25), Cambaz Han (Fot.26) ve Abdurrahman Hanı gibi pek çok handa da bu şekilde, yüksek kotta yer alan pencerelerin varlığı, bu uygulamanın olağan bir düzenleme olduğunu ortaya koymaktadır (Fot. 27,28).

Fot. 19,20. Güney cephedeki kapatılan pencerelerden bazılarının sokak ve iç cepheden görünümeleri

Fot. 21,22,23. Kuzey cephedeki kapatılan pencerelerden bazılarının dıştan görünimleri

Fot. 24,25. Ali Paşa Meydanı'na bakan binaların cephelerinden görünüm *Fot. 26
Cambaz Hanı'nın cephesi*

Fot. 27,28. Abdurrahman Hanı'nın cephesi ve içinden görünüm

Kuzey cephede, batıdan doğuya doğru yükselen bir merdivene ait izler görülmektedir. Merdiven izlerinin üst tarafında, kapatılmış basık kemerli bir pencere açıklığı dikkat çeker (Fot. 29,30). Söz konusu pencere açıklığı tuğla malzeme ile doldurulmuştur. Kullanılan tuğla malzemenin boyutları, *Birinci Dönem* yapısında kullanılanlarla aynıdır. Bu durum, pencere açıklığının özgün tasarımın bir parçası olarak planlandığını, ancak diğer örneklerde olduğu gibi inşa sürecinde kapatılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Fot. 29,30. Z05 mekânının kuzey cephesinden görünümü

Güney cephede yer alan ve balkona çıkışı sağlayan açıklığın, *Birinci Dönemde* daha geniş bir boyutta olduğu, dış cephedeki sıva altından görülen izlerden anlaşılmaktadır. Balkon açıklığı taş söveler üzerine oturtulmuş yuvarlak kemerli bir taş lento ile kapatılmıştır (Fot. 31,32). Açıklığın özgün boyutları, iç cepheden de net bir şekilde takip edilebilmektedir. Buna göre açıklığın, yapının *İkinci Döneminde* daraltıldığı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, özgün durumda bu açıklığın, diğer pencere açıklıklarında olduğu gibi demir kepenklerle donatılmış olabileceği düşünülmektedir. 1905 tarihli Sigorta Planı'ndaki lejant bilgileri ile yakın çevredeki benzer yapılarda demir kapı ve kepenk uygulamalarının görülmesi, bu değerlendirmeyi destekler niteliktedir.

Fot. 31,32. Güney cephede yer alan balkondan görünüm

Balkon incelendiğinde, zemininin günümüzde betonarme olduğu görülmektedir. Ancak 1905 sigorta planı referans alındığında, özgün zeminin ahşap olduğu anlaşılmaktadır. Yapının balkonunu destekleyen korkuluklar İzmir için karakteristik özellikler taşıırken, mevcut betonarme balkon zeminini

yapının özgün durumuyla uyumlu değildir. Yapının yakın çevresinde yer alan benzer yapılardaki balkonlar dikkate alındığında, özgün balkonun zemininde ahşap malzeme olması muhtemeldir (Fot. 33-36).

Fot. 33-36. Benzer yapı örneklerinin balkon düzenlemeleri

Yapının kuzey cephesinde güney cephedeki balkonla aynı hizada bir açıklık görülmektedir. Açıklık incelendiğinde batı yönünde bir daraltma müdahalesi yapıldığı anlaşılmaktadır. Özgün durumda daha geniş olduğu anlaşılan bu açıklığın, bir cumba ya da balkona çıkış için olabileceği düşünülmektedir. Günümüzde ise bu açıklıktan ıslak hacimlere geçiş sağlanmaktadır. Islak hacimlerin inşa malzemesi ile üst örtünün, özgün yapının özellikleriyle uyumlu olmadığı gözlemlenmektedir. Bu bölümde mekânların inşası için kullanılan tuğlalar, *Birinci Dönem* yapısında kullanılan tuğlalara göre daha geniş ve büyük boyutludur. Ayrıca mekanların üst örtüsünde betonarme malzeme kullanılmıştır. Kuzey cephede, bu bölüme yan parselden bakıldığında, söz konusu eklemenin ana yapıdan malzeme ve kurgu açısından ayrıştığı görülmekte; sonradan yapıya eklenmiş bir bölüm izlenimi vermektedir. Bu bağlamda, söz konusu açıklığın özgünde cumba mı yoksa balkon mu olduğu sorusu gündeme gelmektedir. Ancak bitişik nizam yapılaşmalı kuzey cephede, sokağa açılmayan bir yönde cumba yapılması işlevsel açıdan anlamsız gözükmektedir. Ayrıca, burada bir cumba uygulaması yapılacaksa, cumbanın sokağa bakan cephede, yani 864 Sokak yönünde yer alması daha uygun gözükmektedir. Bununla birlikte, sokak cephesinde cumba yerine balkonun tercih edilmiş olduğunu düşünürsek, yapının arka cephesinde de ön cepheyle benzer biçimde bir balkon düzenlemesinin yer almış olabileceği düşünülmektedir.

Yapının zemin kat mekânları, günümüzde birbirinden farklı döşeme malzemeleriyle kaplıdır. Z01 ve Z02 mekânlarının zeminleri, gri rengin hâkim olduğu karo mozaik (terrazzo) döşeliyken, Z03 mekânında krem renkli seramik, Z04 ve Z05 mekânlarında ise krem ve bordo renkli seramik döşeme bulunmaktadır. Bu seramikler, bir krem bir bordo olacak şekilde dama tahtası

düzeninde uygulanmıştır. Ancak bu döşemelerin özgün olmadığı, daha sonraki dönem ekleri olduğu anlaşılmaktadır. Yapının özgün zemin kotunun belirlenmesi amacıyla, bazı mekânlarda gözlem çukuru açılarak zemin araştırması yapılmıştır. Bu kapsamda, Z01 olarak adlandırılmış mekânın kuzeybatısında ve Z04 adlı mekânın güneybatısında birer gözlem çukuru açılmıştır (Fot. 37,38). Her iki gözlem çukurunda da özgün zeminin, yaklaşık 25-30 cm. daha aşağıda yer aldığı ve sıkıştırılmış toprak niteliğinde olduğu gözlemlenmiştir. Günümüzde, belediye tarafından gerçekleştirilen sokak düzenleme çalışmaları sonucunda, sokak kotunun yükseldiği görülmektedir. İzmir’de kış aylarında, yağmurlu gün sayısının fazla olduğu düşünüldüğünde, sokak kotunun yükselmesi, yapının zemin kotunun daha aşağıda kalmasına ve yağışlı dönemlerde yapının su baskınlarına maruz kalmasına neden olmuş olabilir. Bu zararın azaltılması amacıyla, yapının zemin kotunun yaklaşık bir basamak kadar yükseltildiği anlaşılmaktadır.

Fot. 37. Z01 mekânındaki gözlem çukuru

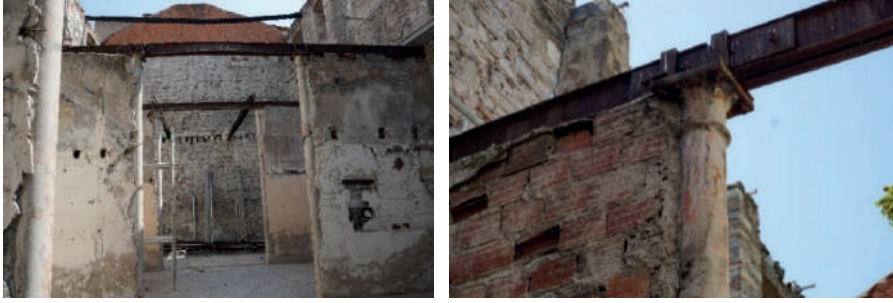
Fot. 38. Z04 mekânındaki gözlem çukuru

Yapının zemin katı ile birinci katı arasında, doğu ve batı duvarları üzerinde çok sayıda kiriş boşlukları vardır. Bu kiriş boşlukları üst katta ahşap döşemenin bulunduğuna işaret etmektedir.

Yapının birinci kat zemin, zemin katta yer alan demir sütunların demir putrellerle bağlandığı bir strüktürün üzerine, ahşap döşeme olarak yapılmıştır. Bu sistemde, sekiz adet demir sütun bulunduğu tespit edilmiştir. Bu sütunların çaplarının birbirlerinden farklı olduğu dikkat çekmektedir. Sütunların üst kısmı, başlık görünümünde düzenlenmiş olup, kavisli köşelerinden üzerindeki putrellere kenetler ve vidalar aracılığıyla bağlanarak monte edilmiştir.

Putreller sütunların üzerine, kuzey-güney yönlü yerleştirilmiştir. Bu putreller kuzey ve güney duvarlarda aynı aks üzerinde bulunan gömme payelere oturtulmuştur. Dikkatli bakıldığında, putrellerin “U” formu olduğu ve iki putrelinin sırt sırta yerleştirilerek taşıma kapasitesinin artırıldığı

anlaşılmaktadır. Bu sistemin üzerine, doğu-batı yönünde yerleştirilen “H” formulu tekli putrellerin eklendiği görülse de bunlardan bazıları günümüze ulaşamamıştır. Putreller arasına yerleştirilen ahşap kirişler, üstte yer alan ahşap düz tavanı taşımaktadır (Fot. 39,40). Yapının *Birinci Döneminde*, sütunların arasına eklenen perde duvarların olmadığı, mekânın bir bütün olarak tasarlandığı anlaşılmaktadır.

Fot. 39,40. Yapının üst kat döşemesini taşıyan strüktür ve demir sütun-putrel detayı

Döşeme sistemi açısından yapı, Kemeraltı hanlarından olan Arap Hanı'nın (19. yüzyıl ikinci yarısı) (Ersoy, 1991: 51) sistemiyle çok benzerdir. Bu handa da ahşap döşeme benzer demir sütunlar üzerine oturtulmuş demir putreller aracılığı ile taşınmaktadır (Fot. 41,42). Abacıoğlu Hanı'nın (18. yüzyılın ikinci yarısı) (Ersoy, 1991: 24) içten iki katlı hale dönüştürülen mekânlarındaki ahşap döşemesi de 226 ada 4 parseldeki söz konusu yapının döşemesinin nasıl olabileceği konusunda fikir vermektedir.

Fot. 41,42. Arap Hanı ahşap tavanı ve demir sütunlarının bir görünümü

Yapıda dikkat çeken bir diğer unsur, doğu duvarı üzerinde içi tuğla ile doldurulmuş bir sıra giriş boşluğunun varlığıdır. Bu izler, yapının

kuzeydoğusunda bir asma katın varlığına işaret etmektedir (Fot. 43). Bu katın, üst katta ahşap ayaklarla desteklenen ve büro işlevi gören bir mekân olarak kullanılmış olabileceği değerlendirilmektedir. Kemeraltı'ndaki pek çok yapıda benzer şekilde asma kat uygulamasına rastlanması, bu düzenlemenin dönem ve bölge için yaygın bir uygulama olduğunu göstermektedir (Fot. 44).

Fot. 43. Yapının kuzeydoğusundaki kiriş boşlukları

Fot. 44. Kemeraltı'ndan asma katlı bir yapı

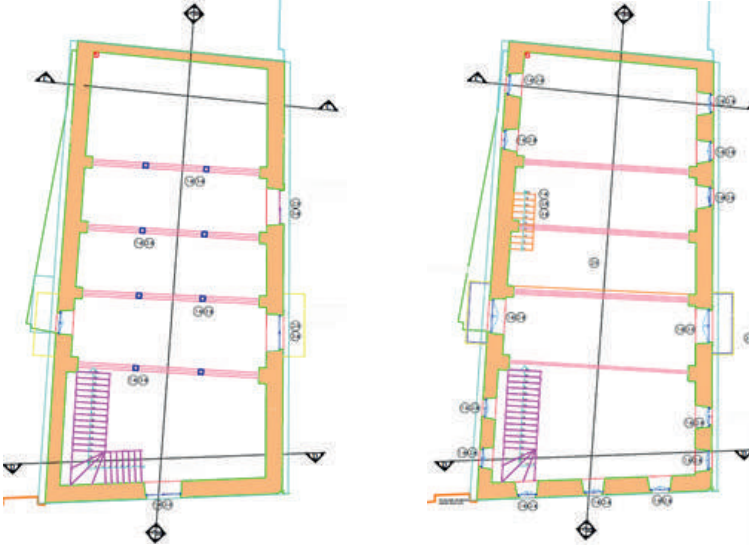
Fot. 45. Cephede görülen pencere açıklıklarına ait söve izleri

Yapının geçirdiği yangın özgün çatının günümüze ulaşmasını engellemiştir. Ancak mevcut izler, eski fotoğraflar ve yakın çevredeki yapıların çatı özelliklerine bakıldığında, yapının beşik çatı ile örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Günümüze kalan kiremitler ise çatının Marsilya kiremidiyle kaplı olduğunu göstermektedir.

İkinci Dönem, ana yapının zemin katında sütunların arasının kuzey-güney yönlü perde duvarla örülerek beş ayrı mekân elde edildiği dönemi ifade etmektedir. Bu dönemde, yapı depolama işlevini yitirmiş, alanın perakende ticarete yönelik gelişimi mülk sahibini beş ayrı kullanımlı mekân elde etmeye yöneltmiştir. Daha önce de bahsedildiği üzere, mülk sahibi Bohor Yeroşalmi, 27.09.1973 tarihinde 226 ada 4 parseldeki yapısının ön cephesini değiştirmek ve mevcut kapılarını genişletmek istediğini belirterek bir dilekçe ile Konak Belediyesi'ne başvurmuştur. Bu başvuru doğrultusunda, 25.02.1975 tarihinde yapıya ilişkin tadilat projesi, inşaat ruhsatı ve yapı kullanma izin belgeleri düzenlenmiştir. Bu süreçte, zemin katta yer alan her bir mekân için ayrı bir dükkân açıklığı yapılmıştır. Söz konusu müdahaleler sırasında, bazı pencere açıklıklarının betonarme uygulamaların altında kaldığı anlaşılmaktadır. Günümüzde bu pencerelere ait söveler, beton kaplamaların arkasından kısmen izlenebilmektedir (Fot. 45).

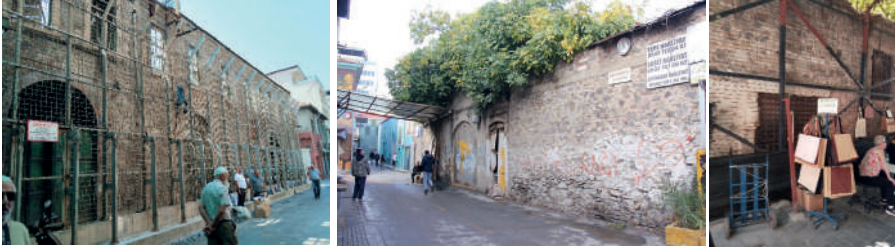
Bohor Yeroşalmi'nin dilekçesinde mevcut kapıları genişletmek istediğini belirtmesi, yapının özgün durumu hakkında fikir vermektedir. Bu ifade, özgünde her bir birimde, günümüzde olduğu gibi, ayrı kapı açıklıklarının bulunmuş olabileceğini düşündürmektedir. Ancak gerek belediyeye sunulan projelerde gerekse günümüze ulaşan fiziksel izlerde, özgün kapı düzenine ilişkin doğrudan bir veri bulunmamaktadır. Bu durumda, uzun cephede gömme payandalar arasında kalan her bir birimde, başlangıçta daha küçük ölçekli kapı açıklıklarının yer almış olabileceği akla gelmektedir. Yeroşalmi'nin talebinin, bu açıklıkları genişleterek perakende ticarete uygun, daha büyük dükkân açıklıkları elde etmeye yönelik olduğu düşünülebilir. Ancak bu yorumu doğrudan destekleyen somut bir veri mevcut değildir. Özgün kapı düzenine ilişkin tek somut veri, yapının batı cephesinde yer alan taş söveli giriş açıklığıdır. Bu girişin ölçek olarak büyük olmaması, cephe boyunca benzer boyutta birden fazla kapı açıklığının bulunmuş olabileceği olasılığını güçlendirmektedir. Ayrıca depolama işlevli yapılarda, çok sayıda açıklığın bulunması, malların giriş-çıkışını kolaylaştıran bir düzenleme olarak değerlendirilmektedir. Nitekim, Kemeraltı çevresindeki benzer ticari yapılarda da zemin katlarda cephe boyunca birden fazla kapı açıklığının yer aldığı bilinmektedir. Yapının hemen karşısında yer alan Hamdi Dalan Sabunhanesi incelendiğinde, yaklaşık aynı genişliğe sahip cephede yuvarlak kemerli üç adet kapı açıklığının kullanıldığı görülmektedir (Fot. 46). Cambaz Han'ın 864 Sokak'a bakan cephesinde de günümüzde iki açıklık mevcuttur (Fot. 47,48). Kemeraltı'ndaki benzer ticari yapılar değerlendirildiğinde, zemin katlarda cephe boyunca birden fazla açıklığın kullanılması yaygın bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda, dikkörtgen planlı ve oldukça büyük ölçekli olan yapının cephesinde birden fazla açıklık olması mantıklı görünmektedir. Bu düzende, açıklıklardan birinin cepheyi vurgulayan balkonun hemen altında, ikinci bir girişin ise Z02 olarak adlandırılan mekâna açılacak şekilde konumlandırılması, cephe simetrisi açısından uygun bir çözüm olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece zemin katta, duvar-giriş-duvar-giriş şeklinde atlatmalı ve simetrik bir giriş kurgusunun olabileceği düşünülmektedir.

Plan 1. Zemin kat restitüsyon planı (Restorasyon Uzmanı Y. Mimar Gamze Bağcıvanoğlu)

Plan 2. 1. kat restitüsyon planı (Restorasyon Uzmanı Y. Mimar Gamze Bağcıvanoğlu)

Fot. 46. Hamdi Dalan Sabunhanesi

Fot. 47,48. Cambaz Han

SONUÇ

Kemeraltı'nın tarihsel ticaret dokusu içerisinde yer alan ve 19. yüzyılda inşa edilmiş olduğu düşünülen dikdörtgen planlı depo yapısı, günümüzde özgün işlevini sürdüremeyen yapılar arasında yer almaktadır. Geçirdiği yangın sonrasında büyük ölçüde tahrip olan yapıda, gerçekleştirilen raspa çalışmalarıyla ortaya çıkan izler ve çeşitli arşiv belgeleri birlikte değerlendirildiğinde, yapının iki farklı döneme ait izler taşıdığı görülmektedir. Birinci dönemde, depo işleviyle inşasına başlanan yapıda, inşa süreci sırasında birinci kat yüksekliğinde değişiklik yapıldığı anlaşılmaktadır. 1975 yılında yapılan müdahalelerde ise yapıda işlev değişikliğine gidildiği tespit edilmiştir. Bu müdahaleler sırasında güney cephede, betonarme eklemelerle

açıklıkların genişlikleri ve yükseklikleri değiştirilmiş, depo içindeki üst kat tabanını taşıyan demir sütunların araları modern tuğla malzeme ile örülerek çok sayıda dükkân elde edilmiştir. Günümüzde yıkılmaya yüz tutmuş yapının restitüsyonuna ilişkin verilerin büyük ölçüde sağlam olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, yapının özgün mekânsal kurgusu ve mimari özellikleri göz önüne alınarak gerçekleştirilecek bir restorasyon ve yeniden kullanım projesinin hem yapının fiziksel sürekliliğinin sağlanmasına hem de Kemeraltı'nın tarihsel ticaret dokusunun yaşatılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Yapının, güncel ihtiyaçlara uyum sağlarken, tarihsel kimliğini de görünür kılacak biçimde yeniden işleve kavuşturulması, kültürel mirasın sürdürülebilirliği açısından önemlidir.

Kaynakça

- ATAY, Ç. (1998). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmir Planları, Ankara.
- ATAY, Ç. (2003). *"Kapanan Kapılar" İzmir Hanları*, İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını.
- BERBER, E. (2008). *İzmir 1876 ve 1908 (Yunanca Rehberlere Göre Meşrutiyette İzmir)*, İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını.
- BEYRU, R. (2000). *19. Yüzyılda İzmir'de Yaşam*, İstanbul: Literatür Yayınları.
- ERPİ, F. (1987). Buca'da Konut Mimarisi (1838–1934), Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- ERSOY, B. (1991). *İzmir Hanları*, Ankara.
- FRANGAKİS-SYRETT, E. (2008), "Ticaret ve Deniz Yollarının Kavşağı Smyrna: Bir Liman Şehrinin Doğuşu", *İzmir 1830-1930 Unutulmuş Bir Kent mi?*, der. M.-C. Smyrnelis, (Çev. I. Ergüden), İzmir: İletişim Yayınları.
- GOFFMAN, D. (2003). *Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti Halep, İzmir ve İstanbul*, (S. Yalçın, Çev), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ. (t.y). 3 boyutlu kent rehberi.
- KUBAN, D. (2001). *Türkiye'de Kentsel Koruma Kent Tarihleri ve Koruma Yöntemleri*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- KUYULU ERSOY, İ. (2003), "Bornova Levanten Köşklere Mimari Açından Bir Bakış", *Bornova Köşklere Gezginler ve Anılar*, 35-49, İzmir: Tepekule Kitaplığı Yayınları.
- NEUMANN, C., TAMDOĞAN, I. (2008), "Bilinmeyen Bir Cemaatin Portresi: Müslümanlar, Fikret Yılmaz'la Söyleşi", *İzmir 1830-1930 Unutulmuş Bir Kent mi?*, der. Marie-Carmen Smyrnelis, I. Ergüden (Çev.), 61-72, İzmir: İletişim Yayınları.
- TAŞKAYA DÖNMEZ, M. (2012). *Osmanlı Dönemi Vakıf Eserlerinin Onarım Süreçlerinin İrdelenmesi: İzmir - Kemeraltı Camileri Örneği*, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- TEKELİ, İ. (1992), "Ege Bölgesinin Yerleşim Sisteminin 19.Yüzyıldaki Dönüşümü", *Üç İzmir*, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.
- ÜNAL, N. (2015). *Sorularla İzmir Tarihi*, İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı

